

політичний коментар[®]

січень 2004

міжнародний центр перспективних досліджень
фонд "демократичні ініціативи"

Публікацію **політичний коментар** засновано у квітні 2003 року.

У цьому числі **політичного коментаря** Міжнародний центр перспективних досліджень і Фонд “Демократичні ініціативи” представляють результати аналізу державної політики та чинників впливу на неї у грудні 2003 року.

Керівник проекту **політичний коментар** Єгор Соболев.

Літературний редактор Надія Цісик.

Експерти: Ірина Бекешкіна, Віталій Бігдай, Микола Гнатюк, Тарас Михальнюк, Віра Нанівська.

Ми вдячні за допомогу та поради, які нам надавали працівники і консультанти Міжнародного центру перспективних досліджень.

Члени Наглядової ради Міжнародного центру перспективних досліджень не відповідають за оцінки та погляди, висловлені на сторінках публікації.

Хоча Міжнародний центр перспективних досліджень доклав усіх зусиль для забезпечення якості цієї публікації, ані Центр, ані його працівники, ані члени Наглядової ради Центру не відповідають за жодні збитки чи шкоду, завдані особі, яка покладалася на цю публікацію, хоч би якою була причина цих збитків чи шкоди.

Адреса Міжнародного центру перспективних досліджень:

вул. Пимоненка, 13а, Київ, 04050, Україна.

Телефон: (044) 236-4477. Факс: (044) 236-4668.

E-mail: esobolev@icps.kiev.ua. Web: www.icps.kiev.ua

Щодо отримання публікацій Центру просимо звертатися до Максима Корепанова, тел. (044) 236-5464, e-mail: marketing@icps.kiev.ua

Адреса Фонду “Демократичні ініціативи”:

А/с В-271, Київ, 01001, Україна.

Тел./факс: (044) 490-7057, 229-8835.

E-mail: dif@carrier.kiev.ua. Web: www.dif.org.ua

© 2004 Міжнародний центр перспективних досліджень
Фонд “Демократичні ініціативи”

У разі цитування обов’язкове посилання на **політичний коментар**.

політичний коментар

число 7, січень 2004

Зміст

ГОЛОВНЕ	2
ЗОВНІШНІ ВІДНОСИНИ	4
ПОЛІТИЧНА КОНКУРЕНЦІЯ	7
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА	11
ГРОМАДСЬКА ДУМКА	15
ЕКОНОМІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ	18

Головне

Угода про статус Азовського моря та спільне використання Керченської протоки залагодила безпрецедентну кризу, яка виникла в стосунках між Росією та Україною внаслідок територіальних претензій Росії. Водночас угода не вирішила ключової для України проблеми встановлення нею кордону, більшою мірою відбивши інтереси Росії. Поступливість України пов'язана з прагненням правлячої коаліції мати підтримку Росії напередодні президентських виборів, що відбудуться у жовтні 2004 року. Радикалізація політичної боротьби всередині України у зв'язку з їх наближенням, що поліпшує можливості досягати своїх цілей для російських дипломатів, водночас створює загрози для розвитку відносин України зі США та ЄС. Вирішення важливих для України проектів співпраці зі США, зокрема отримання статусу країни з ринковою економікою до досягнення згоди про умови вступу до СОТ, зволікається. Стосунки з ЄС мають ліпшу динаміку через встановлення спільних кордонів внаслідок розширення ЄС, що спонукає Брюссель розвивати економічну співпрацю з Києвом і стимулювати його розвиток як прогнозованої успішної держави (див. **Зовнішні відносини**).

Правляча коаліція центристських сил на чолі з Президентом Леонідом Кучмою зберігає контроль над урядом і парламентом, домігшись попереднього ухвалення змін до Конституції, які обмежують повноваження наступного президента. Ці зміни дозволяють учасникам коаліції утримати владу навіть якщо на жовтневих виборах президента переможе представник опозиційних сил. Спроби право- та лівоцентристської опозиції протидіяти прийняттю цих змін через блокування парламенту були безуспішними. Всередині опозиції зростає ворожість між Комуністичною партією,

що вирішила підтримати зміни до Конституції, та "Нашою Україною", а переговори лідера останньої Віктора Ющенка з керівниками двох інших опозиційних сил про підтримку його кандидатури на президентських виборах тупцюють на місці. Разом із суперечностями щодо державної політики та недостатнім умінням її лобювати це послаблює вплив опозиційних сил на прийняття ключових рішень. Утім, одноосібно визначаючи державну політику, коаліція потерпає від внутрішніх суперечок її учасників, які концентруються на боротьбі за посади та економічні активи, а не на проведенні результативної політики. Це негативно впливає на шанси можливого кандидата від коаліції – Прем'єр-міністра Віктора Януковича – перемогти на виборах і зберігати ризик: якщо коаліція не зможе змінити Конституцію, вона застосує нечесні методи боротьби проти опозиційних сил на виборах (див. **Політична конкуренція**).

Відсутність спільної програми дій і готовність її учасників зберегти владу в будь-який спосіб погіршують якість прийнятих рішень. Зовнішня політика залишається заручницею внутрішньої боротьби за владу. Узгоджений урядами України, Росії, Білорусі та Казахстану план заходів зі створення регіонального союзу Єдиний економічний простір більшою мірою відповідає позиції Росії, яка розглядає об'єднання як спосіб прив'язати до себе країни зі сфери її інтересів, аніж України, яка прагне збільшувати зовнішню торгівлю. У внутрішній політиці прогрес спостерігається тільки в частині економічних реформ. Зокрема розпочаті впродовж 2003 року реформи податкової і системи соціального забезпечення не було завершено. Ефект від активізації приватизації обмежується непрозорими умовами її проведення. Кон-

че потрібні реформи в галузях, а також реформи, необхідні для поліпшення механізмів, що забезпечують права людини, фактично не просуваються. Нова модель політичного устрою, що виникне в разі остаточного ухвалення змін до Конституції, може суттєво послабити спроможність влади провадити рішучу політику й поглибити проблему забезпечення незалежності суддів і місцевого самоврядування (див. **Державна політика**).

Хоча зростання світових цін на чорні метали надали новий імпульс економічному зростанню (див. **Еко-**

номічне середовище), рівень довіри громадян до владних інституцій і політичних сил залишається катастрофічно низьким. Це стосується і ставлення до провідних провладних та опозиційних політиків. Хоча популярність останніх набагато вища, вони 2003 року неабияк втратили в рейтингу, зокрема й лідер симпатій населення Віктор Ющенко. Така тотальна недовіра населення до інститутів влади і політиків, що їх представляють, за 9 місяців до виборів не дає можливості впевнено прогнозувати, хто здобуде перемогу на них (див. **Громадська думка**).

Зовнішні відносини

Загальна ситуація

Провідним зовнішньополітичним партнером України, що має найбільший вплив на її політику, залишається Росія. Москва використала період охолодження стосунків між Україною та Заходом у 2001–2002 роках для зміцнення політичних та економічних зв'язків з Києвом, повернувши собі статус головного зовнішньоторгівельного партнера України та переконавши її почати формувати разом із Росією, Білоруссю та Казахстаном регіональний союз Єдиний економічний простір. Росія лобіює утворення Україною консорціуму з управління її газотранспортною системою, велика частка якого, як передбачається, належатиме Москві, та намагається переконати Київ використовувати для транзиту російської нафти нафтопровід “Одеса–Броди”, споруджений для транспортування каспійської нафти в Західну Європу. Прагнення Росії наблизити до себе Україну здебільшого знаходить підтримку правлячої в Україні коаліції на чолі з Президентом Леонідом Кучмою, яка хоче мати дружні стосунки з Росією, вбачаючи в ній джерело політичного опертя та великий ринок для збуту товарів. Зацікавленість у прихильному ставленні російської влади посилюється з наближенням президентських виборів в Україні. Тому жовтнева криза в Азовському морі, де Росія висунула до України територіальні претензії, була швидко залагоджена угодою, яка більшою мірою відповідає інтересам Москви, аніж Києва.

Розвитку стосунків України зі США та Європейським Союзом, які 2003 року відновилися після дворічного занепаду внаслідок скандалів навколо Президента Кучми, заважає розчарування Вашингто-

на та Брюсселя станом демократичних та економічних реформ в Україні. Хоча підтримка Україною дій США в Іраку, де зараз перебуває український військовий підрозділ, допомогла українській владі пом'якшити критику на свою адресу, Вашингтон продовжує висловлювати занепокоєння випадками застосування владою нечесних прийомів боротьби з опозицією. США, які не представлені великим бізнесом в Україні, не звертають уваги на частковий прогрес українських економічних реформ. Вони зробили якість президентських виборів в Україні головним критерієм свого ставлення до неї, що є ризиком для стосунків. Невдоволення США також заважає Україні просуватися до НАТО, бажання приєднатися до якого вона проголосила 2002 року, вступити в СОТ і розвивати торгівлю з американськими компаніями.

Відносини з Європейським Союзом мають ліпшу динаміку через розширення ЄС, яке зробить Україну його сусідом. Євросоюз розуміє, що становище України як нового сусіда безпосередньо впливатиме на стабільність його самого і тому намагається поліпшити механізми співпраці з нею. Важливим досягненням 2003 року було узгодження в листопаді спільного бачення цілей співпраці найближчими роками, що передбачає розвиток українських прикордонних регіонів за фінансової підтримки ЄС. Але радикалізація політичної боротьби всередині України у зв'язку з наближенням президентських виборів, яка ускладнює проведення необхідних реформ, так само становить ризик для двосторонніх відносин між Києвом і Брюсселем та європейської інтеграції України, яка проголошує прагнення стати членом ЄС у майбутньому.

Поточні тенденції

Росія

Двомісячна криза стосунків України та Росії, що була спричинена територіальними претензіями Москви до українського острова Тузла, закінчилася підписанням договору про спільне використання Азовського моря та Керченської протоки. Ця угода, підписана в грудні Леонідом Кучмою та Володимиром Путіним, зняла напругу, яка виникла після спорудження росіянами дамби до Тузли, проте не вирішила проблеми розмежування Азово-Керченської акваторії між Україною та Росією, що тривалий час є предметом суперечки обох держав. Вона більшою мірою відбиває позицію Росії, яка домоглася визнання моря внутрішніми водами, аніж України, яка отримала від Росії обіцянку провести кордон без визначення лінії та термінів його делімітації.

Урядовці обох країн також дійшли згоди щодо переліку заходів, необхідних для формування регіонального союзу Єдиний економічний простір, що передбачає узгодження економічної політики Росії, України, Білорусі та Казахстану¹. Ці заходи передбачають увідповіднення бюджетної, податкової та митної політики і правил заснування, діяльності компаній, а також переміщення фізичних осіб. Це відповідає прагненню Росією зробити ЄЄП об'єднанням зі спільними митним простором і грошовою одиницею, що посилить залежність країн-учасниць від найбільшого засновника союзу. Водночас підписано протокол про поступове зняття Росією торговельних бар'єрів, що в інтересах України, яка вбачає в ЄЄП механізм утворення зони вільної торгівлі.

¹ У вересні 2003 року президенти Росії, України, Білорусі та Казахстану підписали угоду про створення Єдиного економічного простору, в рамках якого планується створити зону вільної торгівлі та митний союз, а також єдиний наднаціональний регулюючий орган, який контролюватиме виконання сторонами взятих на себе зобов'язань.

Україна та Росія уклали також угоду про виплату російським громадянам компенсацій, які виникли внаслідок катастрофи літака Ту-154, ненавмисно збитого українською ракетою над Чорним морем 2001 року. Зволікання виплат компенсацій ізраїльським і російським родичам загиблих негативно впливало на міжнародний імідж України. Але виплативши їх, Україна зіткнулася з вимогами російської сторони відшкодувати збитки авіакомпанії "Сибір".

США

У грудні президент США Джордж Буш-молодший наголосив, що основним критерієм, від якого залежатимуть відносини з Україною, є якість кампанії виборів нового президента України. Заява американського лідера продовжила критику, яку представники його адміністрації висловлювали у зв'язку з тиском української влади на опозиційні ЗМІ та перешкодами зустрічей опозиційних сил з виборцями, які влада чинила у другій половині 2003 року. США також піддають сумніву доцільність змін української Конституції, які зараз проходять процедуру затвердження Верховною Радою. Ці зміни послаблюють повноваження наступного президента, віддзеркалюючи побоювання діючої коаліції програти вибори представнику опозиційних сил.

Відчутне також прагнення США перевести переговори про надання ринкового статусу Україні в площину технічних переговорів, що сповільнює цей процес й реалізацію Україною своїх економічних інтересів (передусім зняття обмежень на експорт продукції металургії). Це по-

яснюється небажанням США робити політичні поступки українській владі, побоюючись посилення її позицій напередодні виборів.

Демократизація суспільства та проведення виборів президента є пріоритетними сферами уваги США і в контексті приєднання України до НАТО. Україна не виконала великої частини положень Плану дій Україна–НАТО переважно в частині соціально-демократичних перетворень: зміцнення демократичних інституцій, проведення реформ тощо. Тому можливість приєднання України до Плану дій щодо членства, виконання якого є необхідним етапом для набуття членства в НАТО та внесення України до країн – кандидатів в Альянс, залежить від демократичних змін в Україні. Це робить малоймовірною можливість позитивного вирішення питання на Стамбульському саміті НАТО в травні 2004 р.

ЄС

ЄС заявив про збільшення важливості України у врегулюванні Придністровської кризи. Ця заява пролунала по тому, як Молдова відкинула російський план врегулювання, що сприяв збереженню Москвою впливу на цей регіон. Визнання Брюсселем ролі Києва дає Україні можливість бути партнером Євросоюзу для забезпечення безпеки на його нових кордонах². Приєднання нових членів

2004 року та Румунії 2006 наближає ЄС до зони конфлікту в Придністров'ї, який безпосередньо впливає на стан європейської безпеки. Тому ЄС проявлятиме до проблеми врегулювання конфлікту в Придністров'ї дедалі більший інтерес. Можливості для співпраці ЄС та України в цьому питанні великі, оскільки врегулювання конфлікту та зменшення російської присутності в регіоні відповідає інтересам обох сторін.

Україна продовжує ініціювати обговорення наслідків розширення ЄС для своєї економіки, прагнучи використати цю тему для здобуття політичних та економічних дивідендів. Зокрема Україна порушила питання про отримання компенсацій можливих економічних втрат, яких вона зазнає в результаті приєднання до ЄС нових членів, з якими вона має велику торгівлю. Як показали результати засідання шостого комітету Україна–ЄС, схилити ЄС до обговорення питання буде важко, оскільки ЄС вважає наслідки розширення позитивними. Вдалішими є спроби обговорити це питання на двосторонньому рівні із зацікавленими країнами, зокрема країнами Балтії, з якими було проведено консультації в грудні. На рівні ЄС це, а також питання економічної співпраці, ймовірно, постануть під час проведення консультацій щодо Плану дій у січні, розробленого Комісією та державами–членами ЄС і погодженого з Україною³.

² Позиційний документ, підписано за результатами шостого засідання комітету Україна–ЄС підтвердив зацікавленість зростання ролі України в збільшенні безпеки кордону України і посилення ролі України у вирішенні Придністровської проблеми.

³ Свій проект Плану дій Україна вже передала ЄС.

Політична конкуренція

Загальна ситуація

Правляча коаліція центристських сил на чолі з Президентом Леонідом Кучмою продовжує самостійно визначати державну політику, забезпечуючи її проведення за допомогою сформованого з її представників уряду та більшості у Верховній Раді. Намагання правоцентристської та лівої опозиції впливати на рішення, що ухвалюються, здебільшого неефективні. Це пов'язано і з небажанням сторін, що ведуть боротьбу на знищення, прислухатися одна до одної, і з поганим умінням опозиційних сил виробляти та лобіювати ефективні альтернативні пропозиції, хоча роль публічної політики в політичній конкуренції стрімко зростає. Маючи повні можливості провадити потрібну політику, коаліція, що складається з восьми партій і груп, наближених до великого бізнесу чи регіональних влад, страждає від внутрішніх суперечок. Її учасники орієнтовані на використання привілеїв, пов'язаних з перебуванням при владі, не маючи узгодженої програми реформ. Конкуренція між ними за посади та великі підприємства погано впливає на

спроможність коаліції провадити рішучу та послідовну політику. Це обмежує шанси її висування, яким прагне стати Прем'єр-міністр Віктор Янукович, перемогти на президентських виборах, які мають відбутися у жовтні цього року. Побоюючись, що ймовірно обрання новим президентом лідера правоцентристського блоку "Наша Україна" Віктора Ющенка обернеться політичним фіаско для її лідерів і зашкодить інтересам найбільших бізнесменів, які підтримують коаліцію, правляча коаліція активно шукає способи зберегти владу після виборів. Вона робить ставку на обмеження повноважень наступного президента на користь парламенту через зміну Конституції. Якщо це не вдасться, це може призвести до розпаду коаліції або – що ймовірніше – до застосування нею проти опозиції на виборах недемократичних прийомів боротьби з використанням ресурсів контрольованих телебачення, силовиків і місцевих чиновників. Така атмосфера зберігає ризики виникнення ближче до виборів масштабних політичних криз.

Поточні тенденції

У грудні коаліція, подолавши спротив опозиційних сил, домоглася ухвалення Верховною Радою в першому читанні⁴ проекту змін до Конституції, що передають парламенту права формувати уряд із 2004 року та обирати президента з 2006-го. Цей проект, який піддали критиці експерти Венеційської комісії, відповідає

одній з головних цілей коаліції – обмежити повноваження наступного президента. Він не тільки відбирає в нього права призначати та звільняти уряд, якими зараз користується Леонід Кучма, а й скорочує термін повноважень нового президента з п'яти до двох років⁵. Ухвалення цих змін до Нового року було

⁴ Для остаточного ухвалення змін до Конституції необхідне схвалення законопроекту Конституційним Судом і прийняття його парламентом у другому читанні не менш як 300 з 450 депутатів.

⁵ Згідно з ухваленим проектом змін, президент, який буде обраний на прямих виборах 2004 року, складе повноваження перед новим парламентом, вибори якого відбудуться 2006 року. Цей парламент повинен вибрати нового президента.

критично важливим для коаліції, яка поспішає запровадити їх у дію до виборів, побоюючись, що новий президент заблокує цей процес, якщо його не буде завершено. Відповідно до процедури, перенесення розгляду проекту в першому читанні на наступну сесію парламенту означало б, що до жовтня 2004 року зміни неможливо затвердити остаточно. Голосування, що відбулося, підвищує вірогідність обмеження повноважень нового президента, хоча суперечки про окремі норми цього проекту⁶, що тривають усередині коаліції, можуть завадити їй змінити Конституцію.

Під час драматичного голосування за зміни Конституції в парламенті коаліція досягла ще одного тактичного успіху, переконавши в необхідності підтримати проект одну з чотирьох опозиційних сил – Комуністичну партію. Підмога комуністів, для яких перехід до парламентської республіки є програмною метою, суттєво збільшила шанси коаліції ухвалити необхідні зміни в остаточному читанні, для чого їй бракує власних голосів у парламенті. Крім того, він ще більше поглибив суперечності між опозиційними силами, що вигідно коаліції напередодні виборів. Стосунки між КПУ та “Нашою Україною”, які поступово погіршувалися з літа 2003 року у зв’язку з намірами обох сил висунути своїх лідерів на президентські перегони, досягли межі неоголошеної війни. Це робить утопією ідею домовленості опозиційних сил про єдиного кандидата на вибори, яку вони обговорювали після успішних для опозиції парламентських виборів 2002 року. Навпаки, ситуація складається так, що впродовж кампанії Віктор Ющенко стане головною мішенню для лідера ко-

муністів Петра Симоненка. Переговори Віктора Ющенко про підтримку його кампанії з двома іншими лідерами опозиції – Юлією Тимошенко та Олександром Морозом – фактично зупинено через неготовність лідера “Нашої України” гарантувати посади Юлії Тимошенко в разі перемоги та вичікувальну позицію, яку вирішив зайняти Олександр Мороз.

Під час голосування змін до Конституції очолювані ними сили – “Наша Україна”, Блок Юлії Тимошенко та Соціалістична партія – обрали консолідовану позицію протидії, хоча особисто Мороз вирішив не бути присутнім на засіданнях Верховної Ради в ці дні. Вони піддали критиці проект коаліції, висловивши думку, що він спрямований на збереження влади учасниками коаліції, а не виправлення хиб чинного політичного устрою. Але слабким місцем опозиційних сил стала відсутність у них узгодженого альтернативного проекту. “Наша Україна” та Блок Юлії Тимошенко з початку 2003 року дистанціювалися від розробки змін до Конституції. Коли коаліція винесла свій проект на голосування, вони знову вдалися до практики фізичного блокування парламенту, за допомогою якого ці сили намагалися протидіяти ініціативам коаліції в жовтні–листопаді. У запланований час голосування опозиційні депутати захопили місце спікера та зламали електронну систему підрахунку голосів. Така поведінка знову виявилася неефективною: коаліція проголосувала підняттям рук. Крім того, вона використала поведінку опозиції, яка встановила ялинку на трибуні парламенту й заважала спікеру говорити за допомогою мегафонів і сопілок футбольних фанатів, як демонстрацію її неконструктивності.

⁶ Більшість учасників коаліції вважають за необхідне перейти до пропорційної системи виборів парламенту. Такий самий погляд висловлюють і комуністи, які без запровадження пропорційної системи виборів Верховної Ради відмовляються підтримувати зміни до Конституції в остаточному читанні. Але приблизно 20 депутатів, обраних в одномандатних округах, категорично відмовляються голосувати за перехід до пропорційних виборів.

Ризик, що в разі неуспіху плану коаліції обмежити повноваження нового президента вона вдасться до некоректних способів утримання влади, зріс після рішення Конституційного Суду, який на запит групи депутатів з коаліції дійшов висновку, що Леонід Кучма може балотуватися на посаду президента втретє⁷. Це рішення надало лобістам змін Конституції додатковий аргумент у переконуванні тих, хто не вважає запропоновані зміни потрібними, але ще більше виступає проти збереження їх у руках чинного Президента. Хоча Леонід Кучма не раз заявляв про рішення залишити посаду після жовтня цього року, можливість його чергового балотування можна припускати, якщо Конституцію не буде змінено і президент залишиться носієм великих повноважень. Загроза карного переслідування новою владою та зацікавленість великих бізнесменів, яким дружба з чинною владою надає переваги в розширенні їхніх бізнес-імперій, у збереженні статус-кво можуть змусити Леоніда Кучму змінити свою позицію. Він здатний змусити більшість учасників коаліції, силових міністерств та велику частину місцевих влад підтримати його кампанію, що зробить його сильним учасником виборів, не зважаючи на поточний низький рівень довіри населення.

Після проведення проекту через парламент учасники коаліції підписали нову угоду про цілі на 2004 рік. Зміст документа підтверджує орієнтацію коаліції на спільне використання привілеїв, що надає перебування у владі, а не проведення єдиної політики. Угода проголошує пріоритетом внесення змін до Конституції та зобов'язує враховувати інтереси учасників коаліції в розстановці державних чиновників. Вона лише окреслює

цілі політики, що має провадити коаліція, серед яких можна виділити наповнення бюджету, реформування житлово-комунального сектора та модернізацію збройних сил.

У грудні уряд, сформований наприкінці 2002 року з учасників коаліції, втратив двох членів. Міністр економіки Валерій Хорошковський, який відстоював швидкий вступ до СОТ і був противником створення регіонального союзу Єдиний економічний простір у складі України, Росії, Білорусі та Казахстану, пішов у відставку за власним бажанням. Він мотував її блокуванням його ініціатив першим віце-прем'єром Миколою Азаровим – прихильником жорсткого адміністративного регулювання та ключовим українським чиновником у переговорах про створення ЄЕП. Одна з трьох провідних сил коаліції – партія “Трудова Україна”, що висунула Хорошовського, не підтримала його, запропонувавши на це місце іншого представника своїх інтересів – колишнього дніпропетровського губернатора Миколу Деркача.

Віце-прем'єра з питань енергетики Віталія Гайдука Президент звільнив за публічну критику ідеї про створення з Росією консорціуму з управління українським газопроводом, домовленість про що Леонід Кучма уклав із Володимиром Путіним 2002 року. Несподіване звільнення Гайдука через кілька годин після його заяви продемонструвало, що рівень залежності правил гри всередині коаліції від Леоніда Кучми, який задля створення більшості в парламенті 2002 року дав їй учасникам можливість сформувати уряд, залишається майже стовідсотковим. Це вже другий за рік випадок звільнення Президентом члена

⁷ Згідно з чинною Конституцією, ухваленою 1996 року, одна й та сама особа не може перебувати на посаді президента більше двох термінів. Але Конституційний Суд вирішив, що ця норма не поширюється на Леоніда Кучму, мотивувавши свій висновок тим, що вперше його було обрано до прийняття цієї Конституції.

уряду, який формально вважався представником політичної сили, що його висунула. Крісло Гайдука зайняв Андрій Ключев, який, як і Гайдук, представляє близьку до Прем'єра Віктора Януковича групу політиків і бізнесменів з Донецька, що контролюють одну з трьох

провідних сил коаліції – Партію регіонів. Друга з цих сил – Соціал-демократична партія (Об'єднана) – у грудні отримала посаду голови новоствореного Комітету з природних ресурсів, яку обійняв близький до партії бізнесмен Микола Злочевський.

Державна політика

Загальна ситуація

Неспроможність правлячої коаліції виробити ефективну системну програму реформ і наближення президентських виборів, що відбудуться у жовтні, негативно впливають на результати політики України. Її зовнішня політика залишається заручницею бажання мати прихильність Росії на виборах і готовності змагатися за допомогою недемократичних методів з конкурентами всередині країни. Це заважає виробленню оптимальних рішень, зокрема гальмує просування України до Європейського Союзу. У внутрішній політиці прогрес у більшості напрямів упродовж 2003 року незначний. Реформи, необхідні для поліпшення механізмів, що забезпечують права людини: судової системи та системи слідства, боротьби зі злочинністю та свободи слова, не тільки не провадяться – їх взагалі не розроблено. Зміна політичного устрою, що зараз перебуває на стадії розгляду парламентом і може призвести до перетворення України з президентсько-парламентської

на парламентсько-президентську республіку, потерпає від орієнтації на можливі результати виборів 2004 року, а не на розробку ефективної моделі влади. В економічній політиці прогресу передусім досягнуто у приватизації державних підприємств. Вона відчутно прискорилася внаслідок збігу прагнення великого бізнесу отримати максимальний зиск від підтримки чинної влади до виборів і зацікавленістю уряду у збільшенні соціальних видатків бюджету. Необхідність отримати підтримку виборців – одна з причин політики стабільного курсу та поміркованої інфляції, яка обмежується адміністративним контролем за цінами. Але у проведенні галузевих реформ, зокрема в сільському господарстві, енергетиці та житлово-комунальній сфері, мало що зроблено. Розпочаті в першій половині року амбітна податкова реформа та реформа системи соціального забезпечення фактично зупинилися через брак підтримки.

Поточні тенденції

Президент Леонід Кучма підписав із Президентом Росії Володимиром Путіним угоду про статус Азовського моря та використання Керченської протоки. Вона оголошує Азовське море внутрішніми водами України й Росії та проголошує спільне використання Керченської протоки, для чого сторони повинні створити спеціальне підприємство. Угода також фіксує необхідність поділу моря кордоном по суші та дну, на що тривалий час не погоджувалася Росія. Документ більшою мірою відповідає інтересам Росії, яка виступала за неможливість вільного використання

моря кораблями інших країн і спільний контроль над протокою, яка зараз повністю контролюється Україною, і фактично досягла цих цілей. Натомість реалізація прагнення України провести кордон залежить від готовності Росії швидко провести переговори, що зволікаються роками, для визначення лінії його проходження, на що сторони мають спірні погляди. Україна втратила основний засіб впливу, який вона використовувала в минулому – можливість в односторонньому порядку оголосити море внутрішніми водами. Якщо сторони не зможуть швидко дійти згоди, це

зберігатиме ризики виникнення кризи на кшталт тієї, що спалахнула у жовтні 2003 року⁸.

Верховна Рада ухвалила в першому читанні зміни до Конституції, які збільшують повноваження парламенту та уряду за рахунок обмеження повноважень президента. Згідно з документом, президент буде позбавлений права призначати та звільняти уряд, керівників державних комітетів, голів обласних і районних державних адміністрацій та голову Служби безпеки. Права формувати та відправляти у відставку уряд відійдуть до Верховної Ради, термін повноважень якої з 2006 року, коли відбудуться чергові вибори парламенту, має збільшитися з чотирьох до п'яти років. Вибори 2006 повинні відбуватися за пропорційною системою замість чинної зараз змішаної, а депутатам буде заборонено виходити з фракції своїх партій. З 2006 року парламент також отримає право обирати президента, через що термін президента, який має бути обраний на чергових виборах у жовтні цього року, скоротиться з п'яти до двох років. Ці зміни до Конституції лобіює чинна правляча коаліція на чолі з Президентом Леонідом Кучмою, яка побоюється програшу чергових президентських виборів. Леонід Кучма, чий другий термін перебування на посаді глави держави завершується, проголосив рішення не балотуватися на чергових виборах, перед якими найвищий рейтинг довіри населення вже впродовж трьох років утримує лідер опозиційного правоцентристського блоку партії "Наша Україна" Віктор Ющенко. Тому коаліція прагне ще до виборів обмежити повноваження нового президента на користь парламенту, де вона має більшість, та сформованого з її представників уряду. Коаліція

залучила на свій бік опозиційну Комуністичну партію, яка також зацікавлена в розширенні повноважень парламенту. Разом вони мають достатню кількість голосів для затвердження цих змін навесні двома третинами голосів парламенту, як вимагає чинна Конституція.

Хоча нова модель влади обмежить ризики авторитаризму, властиві діючій моделі, її прийняття водночас може суттєво послабити спроможність влади провадити рішучу політику, що є ключовою умовою для прискорення необхідних Україні демократичних та економічних реформ. В умовах слабкості українських партій для формування уряду буде обов'язковим створення широкої коаліції, якій буде важко узгодити єдину програму дій. Нова модель загрожуватиме ускладнити для виборців розуміння, хто відповідає за державну політику, оскільки передбачає існування трьох центрів влади, з яких прямо обиратиметься тільки один: парламенту, який обиратиме президента та уряд і затверджуватиме законодавство, уряду, який розроблятиме політику та призначатиме місцевих чиновників, і Президента, який збереже право блокувати рішення двох інших гілок влади, формувати зовнішню політику разом із призначенням послів, призначати та звільняти Генерального прокурора та половину складу Конституційного Суду. До того ж запропоновані в законопроекті обмеження терміну повноважень суддів і розширення повноважень прокуратури можуть негативно відбитися на рівні незалежності судівського корпусу та місцевого самоврядування.

Представники урядів України, Білорусі, Казахстану та Росії узгодили план за-

⁸ У жовтні 2003 року Росія несподівано почала будувати дамбу до розташованого у Керченській протоці острова Тузла, який за радянських часів було віддано Україні, що дало їй повний контроль над судноплавною частиною протоки. Росіяни припинили будівництво за кількості метрів до острова, коли Україна вже привела в готовність підрозділи збройних сил.

ходів зі створення регіонального союзу Єдиний економічний простір. Він визначає перелік міждержавних договорів, які потрібно розробити, підписати і потім ратифікувати у парламентах. Цей план майже одразу схвалили президенти Росії та України. Самі заходи зберігаються в таємниці. Відомо, що вони торкнуться бюджетної, податкової та митної політики, правил заснування й діяльності компаній, а також переміщення фізичних осіб. Таким чином, ЄСП перетворюється на об'єднання, яке за масштабами набагато перевищує проголошену мету участі України в ньому: ліквідацію вилучень з режиму вільної торгівлі між країнами-учасницями. Це наслідок впливу позиції Росії, яка розглядає угоду як спосіб додаткової інтеграції з країнами зі сфери її інтересів.

Україна підписала протоколи про доступ на ринок товарів і послуг з Бразилією, Естонією, Польщею і Таїландом⁹, що є необхідним для входження до Світової організації торгівлі. Таким чином, під цей час Україна підписала 20 двосторонніх протоколів. Попереду – переговори з 21 країною, зокрема зі США. Підписання протоколу зі США може бути проблематичним з огляду на неузгодженість до останнього часу питань, що стосуються оподаткування, діяльності СЕЗ, прав інтелектуальної власності, санітарних і фітосанітарних норм, а також технічних бар'єрів у торгівлі. На нашу думку, узгодження цих питань відбудеться впродовж 2004 року, що зробить можливим вступ до СОТ тільки 2005 року.

Уряд продовжив започатковане в листопаді формування оптового ринку енергетичного вугілля (ОРЕВ). Цей проект передбачає організацію торгівлі енергетичним вугіллям через єдиного посередника, за яким закріплюється право встановлювати єдину ціну на основі пропо-

зицій постачальників. Учасники ОРЕВ вже обрали оператором ОРЕВ державну компанію “Вугілля України”. Уряд зміг переконати приєднатися до ОРЕВ вугледобувні та вуглепостачальні підприємства, а також державні енергогенеруючі компанії. Єдина приватна енергогенеруюча компанія – Східенерго – відмовилася від участі в ОРЕВ і це, напевно, пов'язано з тим, що ціна вугілля на ОРЕВ буде вища, ніж дотепер. Нова вища ціна покриватиме собівартість вугілля, від чого виграє вугільна галузь, проте вищу ціну за вугілля сплачуватимуть енергогенеруючі компанії, що, ймовірно, призведе до збільшення вартості електроенергії. Таким чином, ОРЕВ є спробою адміністративним чином сприяти підвищенню ціни на енергетичне вугілля, виробництво якого зараз збиткове.

На рішення Верховної Ради про заборону приватизації металургійного комбінату “Криворіжсталь” у грудні було накладено вето Президента. Криворіжсталь – найбільший металургійний комбінат в Україні з оборотом близько \$1 млрд. Підприємство отримало приблизно 700 млн. грн. чистого прибутку за 9 місяців 2003 року та володіє 20% ринку металопродукції в Україні. Минулого місяця керівництву комбінату вдалося переконати Верховну Раду усунути Криворіжсталь від приватизації, за що проголосували опозиційні фракції та деякі фракції більшості Верховної Ради. У приватизації комбінату зацікавлені потужні фінансово-промислові групи, що близькі до правлячої коаліції та намагаються максимально активізувати приватизацію великих державних підприємств до президентських виборів.

Продаж державою 98% акцій металургійного комбінату ім. Дзержинського став вагомим етапом процесу приватизації, проте продемонстрував вади

⁹ Зміст протоколів зберігається в таємниці.

державної політики в галузі реформування власності. Зокрема конкурс засвідчив недостатній рівень конкуренції. У конкурсі фактично взяла участь лише єдина компанія – Індустріальний союз Донбасу. Заявки на участь у приватизаційному конкурсі надійшли від ІСД і компанії Приват-Інтертрейдинг. Проте у процесі розгляду заявок Фонд державного майна відмовив в участі компанії Приват-Інтертрейдинг. Причиною відмови стала невідповідність фінансових показників цієї компанії умовам конкурсу. Зокрема, згідно з його вимогами, на пакет акцій металургійного комбінату ім. Дзержинського могла претендувати лише компанія,

загальний обсяг реалізації продукції якої за кожний із двох попередніх років був не менший, ніж обсяг реалізації комбінату ім. Дзержинського за 2002 рік. Учасником конкурсу могла також бути лише компанія, що має досвід управління підприємствами гірничо-металургійного комплексу та отримала прибуток на суму не менше 50% стартової вартості пакета акцій. Запровадження таких жорстких умов для участі у приватизаційному конкурсі є новою практикою в роботі Фонду державного майна. На нашу думку, цей конкурс – небезпечний прецедент створення додаткових умов з метою запобігти участі небажаних претендентів.

Громадська думка

Загальна ситуація

Незважаючи на триваюче економічне зростання, довіра населення до інститутів влади та політичних сил залишається на катастрофічно низькому рівні. Цьому сприяють нерозвинені методи розробки і впровадження публічної політики та орієнтована на знищення конкурентів боротьба між політичними силами, що супроводжується використанням брудних технологій. Усі без винятку провідні українські політики мають від'ємний рейтинг довіри/недовіри. Більшість з них – і з влади, і з

опозиційних сил – мають глибшу недовіру населення, ніж на початку року. Хоча ймовірні лідери президентських перегонів – Віктор Ющенко, Петро Симоненко та Віктор Янукович – в останні півроку суттєво активізували зусилля для поліпшення рейтингу, їм не вдалося ані наростити його, ані вийти за межі своїх традиційних прихильників. В умовах такої тотальної недовіри за рік до виборів жоден з потенційних претендентів на участь у них не має незаперечних шансів здобути перемогу.

Поточні тенденції

У грудні рейтинг довіри до трьох гілок влади – Президента, Верховної Ради та уряду – залишився на рівні попередніх

місяців¹⁰. Найгірші показники – -50% – мають Президент і парламент. Рейтинг довіри уряду становить -43%.

Таблиця 1. Динаміка рівня довіри до державних інституцій 2003 року (баланс довіри/недовіри¹¹, %)

Державні інституції	Січень 2003	Березень 2003	Червень 2003	Жовтень 2003	Листопад 2003	Грудень 2003
Президент України	-44	-47	-45	-52	-50	-50
Верховна Рада України	-54	-45	-43	-51	-50	-50
Уряд України	-36	-39	-41	-43	-43	-43
Збройні сили України	-1	+8	0	-8	-2	-2
Міліція	-33	-32	-32	-42	-43	-43
СБУ	0	-3	-8	-10	-11	-8
Суд в Україні	-23	-25	-27	-35	-32	-29
Прокуратура України	-23	-24	-24	-29	-28	-27

Найкращий рейтинг довіри серед політиків утримує лідер правоцентристського блоку “Наша Україна” Віктор

Ющенко, хоча його показники поступово погіршуються з червня 2003 року. Найгірші показники мають Президент

¹⁰ Усі опитування проводили компанія “Тейлор Нельсон Софрез Україна” та Фонд “Демократичні ініціативи”. Останні дані отримано під час опитування з 29 листопада до 5 грудня 2003 року. Вибірка репрезентує доросле населення України за основними соціально-демографічними показниками в усіх регіонах України. Щоразу було опитано по 1200 респондентів. Похибка репрезентативності – до 3%.

¹¹ Баланс довіри/недовіри вираховується за різницею між повною довірою та повною недовірою.

Леонід Кучма – -51%, та голова його Адміністрації Віктор Медведчук – -47%, який неабияк втратив упродовж 2003 року. Найгіршу динаміку рейтингу впродовж року має лідер блоку її імені

Юлія Тимошенко, рейтинг якої знизився на 14 пунктів до -36%. Після суттєвого поліпшення у жовтні–листопаді почав знижуватися рейтинг лідера комуністів Петра Симоненка.

Таблиця 2. Динаміка рівня довіри до політичних лідерів 2003 року (баланс довіри/недовіри, %)

Політичні лідери	Січень 2003	Березень 2003	Червень 2003	Жовтень 2003	Листопад 2003	Грудень 2003
Леонід Кучма	-48	-50	-48	-54	-50	-51
Віктор Медведчук	-39	-44	-41	-50	-50	-47
Віктор Янукович	-24	-21	-27	-29	-27	-30
Володимир Литвин	-30	-27	-30	-36	-40	-38
Сергій Тігіпко	-27	-28	-27	-31	-31	-31
Євген Марчук	-31	-36	-37	-43	-43	-39
Віктор Ющенко	-6	-6	-6	-13	-17	-19
Юлія Тимошенко	-32	-36	-34	-47	-44	-46
Петро Симоненко	-27	-26	-34	-35	-25	-29
Олександр Мороз	-27	-26	-28	-31	-31	-29

Рейтинги можливих кандидатів у президенти не змінюються вже півроку. Віктор Ющенко зберігає близько 22% підтримки, Петро Симоненко – близько

12%, Прем'єр-міністр Віктор Янукович – близько 9%. Так само в останні три місяці зберігаються показники інших можливих кандидатів.

Таблиця 3. Голосування населення України на президентських виборах, якби вони відбулися наступної (на час опитування) неділі, %¹²

Імовірні кандидати	Жовтень 2003	Листопад 2003	Грудень 2003
Віктор Ющенко	23	22	23
Петро Симоненко	11	14	13
Віктор Янукович	9	9	9
Олександр Мороз	4	5	6
Юлія Тимошенко	4	5	6
Віктор Медведчук	3	3	3
Сергій Тігіпко	2	2	2
Не брали б участі в голосуванні	12	13	11
Не визначилися	24	19	22

Упродовж 2003 року спостерігається відчутне поліпшення матеріального стану населення України – кількісне зростання доходів у гривнях, а також зменшення

частки тих, хто визначає свій матеріальний стан як дуже низький і зростання частки тих, хто оцінює свій стан як середній. За рік кількість “середніх” подвоїлася.

¹² У таблиці подано не всі кандидатури, а лише найбільш рейтингові.

Таблиця 4. Оцінка рівня матеріального стану своєї сім'ї, %

Матеріальний стан	Грудень 2002	Березень 2003	Червень 2003	Листопад 2003	Грудень 2003
Дуже низький	37	38	28	20	23
Низький	32	33	35	31	31
Нижчий за середній	18	15	21	23	21
Середній	12	14	15	24	23
Вищий за середній	1	1	1	1	1
Високий	0	0	0	0	0
Дуже високий	0	0	0	0	0

Таблиця 5. Особистий дохід і дохід сім'ї, грн.

	Грудень 2002	Березень 2003	Червень 2003	Листопад 2003	Грудень 2003
Особистий дохід за попередній місяць	204	205	250	252	285
Сукупний дохід сім'ї за попередній місяць	454	464	496	563	570

Економічне середовище

Загальна ситуація

Економічне зростання, що розпочалося 1999 року внаслідок суттєвої девальвації гривні, 2003 відчутно прискорилося після гальмування 2002 року. Новий імпульс йому надало підвищення світових цін на головний експортний товар України – чорні метали та вироби з них, що стало рушієм збільшення виробництва у промисловості та мало мультиплікативний ефект на внутрішній попит. Тому стабілізація цін на чорні метали сповільнить темпи зростання експорту та реального ВВП 2004 року. В умовах позитивного торгівельного балансу обмінний курс з початку 2002 року Національний банк підтримує на рівні 5,3 грн/\$ і не планує переглядати свою політику. Дефляція 2002 року змінилася на помірну інфляцію 2003 року передусім

завдяки подорожчанням продовольчих товарів через невміле регулювання ринку та низький врожай зернових. 2004 року помірна інфляція збережеться. Бюджет 2003 року виконано з профіцитом. З погляду наповнення бюджету державні фінанси перебувають у доброму стані через на зростання економіки та зовнішні запозичення, які здійснює уряд. Але затверджене зниження податків 2004 року стане випробуванням для фіскальної політики і, ймовірно, призведе до незначного дефіциту. Економічне зростання забезпечує підвищення доходів громадян, хоча, згідно з офіційною статистикою, вони зростають вдвічі меншими темпами, що передусім треба пояснювати розгалуженою практикою приховування доходів.

Поточні тенденції

Високий зовнішній та внутрішній попит забезпечує збереження тенденції прискорення економічного зростання. Реальний ВВП зріс за 12 місяців 2003 року на 8,5% проти 7,7% зростання за січень–листопад. Найшвидші темпи зберігаються в будівництві та обробній промисловості. Зростання в обробній промисловості є наслідком підвищення світових цін на чорні метали та відповідне збільшення експортних поставок, а зростання в галузі будівництва – великої інвестиційної активності підприємств. На нашу думку, зростання ВВП сповільниться 2004 року з огляду на зміни у зовнішньому чиннику – темпи зростання експорту та імпорту загальмуються. Таке сповільнення знизить темпи зростання ВВП до 6,5%.

Темпи інфляції в грудні трохи вщухли, однак залишаються ще доволі високими.

Споживчі ціни зросли в грудні на 1,5% проти 1,9% у листопаді, а інфляція за результатами року становила 8,2%. Головним чинником зростання споживчих цін стало подорожчання продовольчих товарів, що розпочалося влітку 2003 року. Продовольчі товари у грудні подорожчали на 2,2%, а всього за рік на 10,9%, тоді як непродовольчі – відповідно на 0,2% та 1,5%. На нашу думку, зростання цін сповільниться 2004 року до 6,5%.

У зовнішній торгівлі зберігається тенденція до активізації експорту та імпорту. За січень–вересень підприємства України збільшили експорт товарів і послуг на відповідно 28% і 8%, а імпорт – на 32% та 11%. 2003 року внаслідок надзвичайно сприятливої зовнішньої кон'юнктури (зокрема підвищення світових цін на метал) та вищої купівельної спроможності за кордоном українські

виробники збільшили орієнтацію на експорт продукції. Конкурентоспроможність українських товарів на світових ринках також зумовлюється зниженням реального ефективного обмінного курсу впродовж 2003 року¹³. Головним торгівельним партнером України залишається Росія. Ми прогнозуємо сповільнення темпів зростання експорту та імпорту з огляду на стабілізацію зовнішньої кон'юнктури. Зокрема 2004 року ми очікуємо зростання експорту товарів на 8%, імпорту – на 9%.

Обмінний курсу гривні до долара впродовж грудня зберігався на рівні 5,33 грн/\$. Для задоволення надлишкового попиту на іноземну валюту, що виник у зв'язку з активним імпортом зерна після низького врожаю в Україні, НБУ здійснив інтервенції на міжбанківському валютному ринку в розмірі 75 млн. На нашу думку, жорстка політика підтримки обмінного курсу збережеться й надалі.

Профіцит зведеного бюджету за результатами січня–листопада становив

4,1 млрд. грн., що пов'язано із затримкою фінансування частки видатків бюджету, незважаючи на його добре наповнення. За січень–листопад 2003 року видатки зведеного бюджету було профінансовано на 78,9% річного плану, тимчасом як надходження доходів становило 96,6%. За нашим прогнозом, бюджет–2003 буде виконано з профіцитом 0,2% ВВП. 2004 року спостерігатиметься перевищення видатків над доходами, що призведе до утворення дефіциту бюджету 1,5% ВВП.

Зростання доходів громадян трохи прискорилося в грудні, хоча й досі відстає від темпів зростання ВВП і споживання. За результатами січня–листопада наявні реальні доходи населення зросли на 4,9% порівняно з відповідним періодом 2002 року проти зростання на 3,7%, зафіксоване у січні–жовтні. Це наслідок підвищення ділової активності та зниження безробіття. За нашим прогнозом, зростання доходів триватиме і за результатами 2003 року становитиме 6,5%, а 2004 року – 7%.

Таблиця 6. Основні макроекономічні показники України

Показники	2001	2002	2003					Прогноз МЦПД на 2004 рік
			I–III	I–VI	I–IX	I–XI	I–XII	
ВВП, <i>ркз</i> ¹⁴ , %	9,2	4,8	7,0	8,6	6,5	7,7	8,5	6,5
ВВП, <i>млн. грн.</i>	204 190	220 932	48 346	104 883	176 556	226 338	...	293 700
Капітальні вкладення, <i>ркз</i> , %	17,2	8,9	23,1	27,5	32,5	–	...	10,0
Приватне споживання, <i>ркз</i> , %	8,8	5,1	11,0	13,5	14,4	–	...	10,5
Державне споживання, <i>ркз</i> , %	9,6	-0,7	9,8	12,2	13,1	–	...	5,0
Промислове виробництво, <i>ркз</i> , %	14,2	7,0	10,7	12,4	15,2	15,5	...	7,9
Сільськогосподарське виробництво, <i>ркз</i> , %	10,2	1,9	1,3	-6,0	-16,6	-12,3	...	7,5
Роздрібний товарообіг, <i>ркз</i> , %	12,6	14,8	12,4	15,1	18,1	18,9	...	14,0
Експорт товарів FOB, кумулятивна зміна, %	11,6	10,4	27,9	26,9	27,8	8,0
Імпорт товарів CIF, кумулятивна зміна, %	13,0	7,6	28,0	29,0	32,1	9,0

¹³ За розрахунками МЦПД, зниження реального ефективного обмінного курсу становить 13% за результатами 9 місяців 2003 року.

¹⁴ *ркз* = реальна кумулятивна зміна.

Показники	2001	2002	2003					Прогноз МЦПД на 2004 рік
			I-III	I-VI	I-IX	I-XI	I-XII	
Сальдо рахунку поточних операцій, \$ млн.	1 402	3 173	1 082	1 815	2 500	-	...	2 700
Чисті ПІІ ¹⁵ , \$ млн.	769	688	298	736	923	-	...	800
Наявні доходи населення, ркз, %	-	17,8	11,1	9,3	5,1	4,9	...	7,0
Індекс споживчих настроїв ¹⁶	94,9	93,4	92,1	91,6	99,1	-	...	-
Середня нарахована заробітна плата, грн.	3 11,6	442,9	402,7	424,2	445,8	454,6	...	520,0
Середня нарахована заробітна плата, реальна ковзна зміна, рік до року ¹⁷ , %	20,9	20,4	21,8	18,9	17,7	17,1	...	12,0
Безробіття, визначене за методологією МОП, %	11,1	10,2	9,4	9,1	...	-	...	9,0
Доходи Зведеного бюджету, % ВВП	26,9	28,0	31,8	31,6	30,1	29,6	...	27,0
Видатки Зведеного бюджету, % ВВП	27,2	27,3	27,9	29,2	27,9	27,7	...	28,5
Сальдо Зведеного бюджету (дефіцит (-), профіцит (+)), % ВВП	-0,3	0,7	3,9	2,4	2,2	1,8	...	-1,5
Індекс споживчих цін, %	6,1	-0,6	3,7	4,6	3,3	6,6	8,2	6,0
Індекс інфляційних очікувань населення ¹⁸	169,6	178,7	175,6	184,7	185,5	-	...	-
Готівка, зміна з початку року, %	52,1	35,8	-1,6	11,2	16,8	18,5	25,3	32,0
Грошова маса Мз, зміна від початку року, %	41,9	41,8	8,1	21,8	34,0	36,7	46,5	34,0
Офіційний обмінний курс, середній за період, грн./\$ ¹⁹	5,372	5,332	5,335	5,333	5,332	5,332	5,332	5,33

Джерела: Держкомстат, Казначейство, НБУ, МЦПД.

¹⁵ Чисті ПІІ – прямі іноземні інвестиції в Україну мінус прямі інвестиції резидентів України за кордоном, дані НБУ.

¹⁶ Сукупний індекс споживчих настроїв розраховується як середнє арифметичне окремих індексів. Значення індексу можуть змінюватися в межах від 0 до 200. Значення індексу дорівнює 200, коли всі громадяни позитивно оцінюють економічну ситуацію. Індекс дорівнює 100, коли частка позитивних і негативних оцінок однакова. Значення індексу менше 100 означає перевагу негативних оцінок у суспільстві.

¹⁷ В обчисленні цього показника рік визначають як 12 місяців, що минули на дату підрахунку. Такий підхід дає змогу порівняти середнє значення заробітної плати за минулі 12 місяців із середнім значенням заробітної плати за попередні 12 місяців.

¹⁸ Значення цього індексу може змінюватися в межах від 0 до 200. Значення індексу дорівнює 200, коли всі громадяни очікують зростання інфляції. Індекс дорівнює 100 в тому разі, коли кількість громадян, які очікують зростання інфляції, дорівнює кількості громадян, які очікують її зниження. Значення індексу, більше за 100, означає перевагу в суспільстві очікувань щодо зростання інфляції.

¹⁹ Показники поточного року обчислено як середні за останній місяць зазначеного періоду.

МІЖНАРОДНИЙ ЦЕНТР ПЕРСПЕКТИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ є незалежною дослідницькою організацією, яка має на меті впроваджувати в Україні концепцію та процедури публічної політики. Задля цього ми допомагаємо урядові та громадськості глибше усвідомити потребу аналізу варіантів політичних рішень, поглиблюємо ознайомленість з методиками їх вироблення й обговорення, а також інформуємо громадськість про можливі наслідки прийняття чи неприйняття кожного з варіантів. Особливу увагу Центр приділяє реформам, які втілює український уряд.

НАГЛЯДОВА РАДА

Голова

Богдан Гаврилишин

Члени ради

Джим Баун

Євген Бершеда

Мирон Василик

Анатолій Гальчинський

Станіслав Довгий

Юрій Єхануров

Ярослав Кінах

Анатолій Максюта

Стефан Мейсі

Віталій Мельничук

Ігор Мітюков

Світлана Огаркова

Стюарт Паперін

Сергій Романюк

Алекс Сундаков

Джон Тедстром

Сергій Тігіпко

Олександр Чалий

Ігор Шумило

Віктор Ющенко

Наталя Яковенко